

LOSONCZ MÁRK

Fecsegés a digitális társadalom fecsegéséről

ALMÁSI MIKLÓS: KÖZELI JÖVŐNK ÉS A TÁVOLI JELEN. A DIGITÁLIS TÁRSADALOM KRITIKÁJA

„...mindez ma már közhely...” (93), írja Almási Miklós a *Közeli jövőnk és a távoli jelen* című új művében. Ezzel maradéktalanul egyetértek, csak nem tudom, minek kellett *minderről* könyvet írni. „Amit eddig elmondtam, csak közismert apróságok felsorolása” (183), mondja Almási az utolsó fejezetben. Csakugyan. *Mindezt* a hátramaradt bekezdések sem orvosolják.

A legnagyobb kárt a szerző saját magának okozza. Az 1971-ben magyarul (majd később angolul is) megjelent *A látszat valóságában* ugyanis rendkívül magasra tette a lécet, amit akkoriban írt – elnagyoltan szólva: valahol Debord és az akkor még nem is létező kései Baudrillard között félúton, egyfajta elegánsan merész hegelianus marxizmus jegyében –, fényévekkel haladja meg a mostani teljesítményét. Csak remélni tudom, hogy aki kezébe veszi a *Közeli jövőnk...* egy példányát, azért egyszer ad még esélyt a korábbi csúcsteljesítménynek. Egyébként jómagam szerettem nagyon a virtuóz és csakugyan szellemes *Anti-esztétikát* vagy például a *Kis Hegel* könyvet. Az „ezredforduló pénzüvilágáról” szóló könyveknek is volt varázsuk, noha berzendkedtem a pénztőke absztrakcióit a – lukácsista szellemben fogalmazva – társadalmi totalitástól elvágó leírásoktól (Almási a mostani könyvében is „felfedezi” a gazdasági szférákat, ahol már nincs termelés). Körülbelül ezután következtek azok a – hogy is fogalmazzunk? – „laza könyvek”, amelyekeken keresztül egyenes út vezetett a *Közeli jövőnk...* mélypontjáig.

A kötetet megnyitó Figyelmeztetés nyomatékosítja, hogy a szerző szidni fogja a digitális társadalmat. Sajnos ez be is következik. Egy-két jobb pillanatában olyasmit ír, hogy *auditur et altera pars*, illetve van egy rövid megjegyzés a „digi világ kétarcúsága” (193) dol-

Joshua Könyvek
Budapest, 2021
198 oldal, 2800 Ft

tiszatáj

gában – ám a könyv alapján véve egy megfáradt *Kulturkritik*, amely kínosan igyekszik túllícitálni önnön egyoldalú dörgedelmeit.

Mindvégig az a benyomás fogja el ez az olvasót, hogy a kötet qubit-cikkek joviális átdolgozása. Megfigyelő társadalom. Snowden-affér. Dezinformációs társadalom, *fake news* (a gyengébbek a *fake news* definícióját is megkapják: „hamis, kitalált »rémhíreket«, valakit lejárató, kitalált eseményeket jelent” [26] – itt a „rémhírek” idézőjeles feltüntetése tűnik a legkreatívabbnak és némiképpen érthetetlennek). Hackerhadse-
regek. *Cyber war*. Tömeges adatlopás. *Big data*. Service-társadalom. Elavulás jelenség. „Rohanás, aminek nincs célja.” Cambridge Analytica. A privát szféra titkainak elhalászása. „Adattároló »raktárakat« kell kreálni.” Bitcoin. Arcfelismerő programok. „Életünk tömény kapkodás”. Nem folytatom a felsorolást – az eddigiekből már nyilvánvaló, hogy a könyv felsorolja és leírja mindazokat a jól ismert jelenségeket, amelyeket már mindannyian ismerünk. A felsorolás csak akkor lesz kicsit izgalmasabb, amikor Almási kiegészíti a pénzvillágra vonatkozó, kevésbé ismert információival.

Az igazán kínos mondatok azok, amelyekben a pusztá tájékoztatás (vagy inkább nevezhetnénk a jól ismertre emlékeztetésnek) értékítéletek frázisaival egészül ki. „Így mára már ott tartunk, hogy a biztonságért add fel a szabadságod egy részét” (17). „Ezenkívül az egyszeri hírfogyasztót már a kereskedelmi csatornák megjelenése óta agy mosásban részesítik...” (25); „...választásokat tud eldönteni ... a *fake news*” (28). „...nem tudunk különbséget tenni tudományos, érvényes vagy kábé igaz állítás, hír és közlemény, valamint hazug, elferdített, tudománytalan hírek között” (28). „Ahogy Harari fogalmaz: még a reggelizőasztalnál sem vagy képes a férjeddal pár szót váltani: az ugyanis egész idő alatt...” (52 – ezért a meglátásért csakugyan érdemes volt a nagy Hararira támaszkodni). „Vannak fogódzók, társas formulák. ... És ha társalgás, akkor legyenek kéznél panelek, mosolyok” (75 – mellesleg, tényleg annyira más ez, mint az udvar, amelyet egykoron a francia moralisták leírtak?). Folytathatnám, de nem fogom. Csak még egy példa. Almási azt írja, hogy a sportdrukkerek, a civil társadalmi vagy egyházi közösségek, az iskolai bandák pusztá pótközösségek (78–79). Milyen madártávlatból, rendkívüli pozícióból fogalmazhatja ezt meg így? És milyenek a nem pótlékszerű közösségek?

Ezekkel a klisészerű értékítéletekkel vagy az a baj, hogy fájoan közismertek, vagy pedig az, hogy egyoldalúak, laposak. Jó példa erre, amikor Almási a „test visszanyerése” mellett kardoskodva ostorozza a digitális szerelem torz voltát. Hiszen az „embereknek van testük”, „szerelmünk szemébe jó nézni”, „élvezzük az érintést, az együttlét »buborékát« (54). Ezzel szemben a napnyugati szerelem történetének hajnalán a trubadúrok sokszor nem csak hogy a szeretett nő közelébe sem kerültek, olykor soha nem is látták – néha pusztán a nő szépségéről szóló mendemonda nyomán lettek szerelmeseik. Nos, igen, létezik szerelem testi közvetlenség nélkül. Vagy ajánljunk inkább egy ayahuascás szerelmes *out-of-body experience*-t? Ha Almási nem ragaszkodikna a biokonzervatív luddita hangjához és az autenticitás zsargonjához, amely ezzel együtt jár, talán feltehetné a fontosabb kérdéseket. Az emberiség egy része kétségtelenül egyre gyorsabban tendál afelé, hogy – Teilhard de Chardinnal szólva: – a nooszférát, a téridőbeli korlátokon túlnyúló dimenziót mind nagyobbra tágítsa, ez viszont éppenséggel óriási lehetőséget kínál a szerelem számára, amely elvileg – kérem, nézzék el az egyszerű megfogalmazást: – nem ismer téridőbeli korlátokat. Mint aki megélt lángoló-tomboló szerelmet a Facebookon, úgy látom, a virtuális szerelem páratlan formagazdagságot tesz lehetővé, éppen a testet illetően is. Az érintés hiánya

egy pillanattól kezdve valóban elviselhetetlenné válhat, de mindaddig a látás és a halás érzékiségének kombinálása a világháló bőséges kulturális tartalmaival valóságos szerelmi *Gesamtkunstwerk*et tehet lehetővé. És intimitást is – miért is ne?

„A *follower* nem kérdez vissza” (81), konstatálja Almási. Kivéve, amikor visszakérdez. Néha az olvasó is megteszi egyébként.

Almási hiába ismeri el többször, hogy közhelyes, amit ír, a közhely metaönreflexiója természetesen nem csökkenti a közhelyszerűség mértékét. Ám további elemzésre szorul, amikor azt írja a saját maga által is osztott értékítéletre, hogy: „ez közszájon forgó rendszerkritika” (19). Almási ugyanis sajátosan, ambivalensen konstruálja meg az átlagolvasót. Az általa elképzelt – egyik – átlagolvasó pontosan tudja, hogy amiről Almási (is) ír, közhely. Más szóval nagyon is jól ismeri *mindezt*. A másik átlagolvasó viszont a digitális társadalom áldozata. Az *information overload* jelenségéről például ezt írja Almási: „Így kell süketté tenni a jónépet” (23). Vagy később: „Mennyország? Ahogy a Móricka elképzeli. ... A digi korszak árnyékos-sötét következményeiről kevesebb szó esik” (36). Az *attention economy* ügyében megjegyzi: „Azt hiszed, te irányítod a figyelmed. Ez a nagy becsapás, a manipuláció lényege” (57). Kétfajta átlagolvasó van tehát: az egyik maradéktalanul osztozik Almásival a közhelyek ismeretét illetően – neki viszont nyilván fölösleges elolvasnia a *Közeli jövőnket*. A másik viszont Móricka, aki képtelen figyelni és képtelen a kritikára, manipulálják szegényt – ő viszont aligha fog időt és energiát szentelni Almási könyvére, amely így végképp pórul jár, olvasók nélkül marad. Már csak az a kérdés, hogy a „jónép” szisztematikusan, az egész kötet során használt fogalma miként értelmezendő? Tud-e, tudatos-e a „jónép” vagy sem? Nyilvánvalón értelmetlen a kérdés, amint a tudás státuszának az ilyen elnagyolt kezelése is. A hús-vér társadalmi szereplők nyilván nem mindentudók és nem is passzív, manipulált áldozatok, hanem az egész jóval szövevényesebb – és nyilván mindez szigorúbb konceptualizáció után kiált.

Íme még néhány szó és szókapcsolat. „Facebook-járvány”, „függőség”, „a Facebook drog”, „a függőséget mesterségesen hozzák létre”, „technoőrület”, „a social media olyan, mint a kocsz (kábszer), beszipant, kiemel a valódi társas világból”, „így lettünk lélekvesztett atomemberek”. Az ilyen típusú megjegyzések is többszörösen problémásak, amennyiben a normális/patologikus kettősét bántóan magától értetődőnek veszik. Mellesleg, ha csakugyan ennyire patologikus a digitális társadalom, mitől lehet mégis ekkora a varázsa, mely élményminőségek miatt? Csakugyan a pusztá manipuláció ostoba áldozatai lennénk? Egyébként a pszichedelikus forradalom hatására megtanultunk másképpen gondolkodni a „drogokról”. Az addikciót illetően érdemes elolvasni mondjuk Marc Lewis *The Biology of Desire. Why Addiction is not a Disease* című könyvét, de hasznosak Demetrovics Zsolt, Máté Gábor és Szummer Csaba beszélgetései is a függőségről. Nem tudni, honnan Almásinak az információ, hogy az általában értett „kábszer” beszipant és kiemel a valódi társas világból. A „kábszer” milliók számára a társas érintkezés egyik alapvető eszköze (nem csupán szertartásokon, partikon és fesztiválokon), olykor afrodisziákuma. A „beszipantásra” utaló stigmatizálás és démonizálás megbocsáthatatlanul elnagyolt. Megannyi pszichedelikum (ayahuasca, ibogain stb.) kifejezetten antiaddiktív, a pszichoterápiás használatuk egyre fontosabb. Ha viszont Almási kifejezetten a kokainra gondolt, ajánlom például Carl L. Hart vagy Andrew Weil írásait. Ez csak egy példa arra, hogy még a közhelyek is kockázatosak.

Mégis, van néhány figyelemre méltóbb szöveghely. A szerzőnek eszébe jut például, hogy az elmúlt húsz évben a közösségi média segítette a tömegmegmozdulásokat, ám ebből a kötet egészére nézve nem következik semmi. Almási természetesen tud arról is, hogy volt valamiféle képi fordulat – emiatt azonban nem vizsgálja felül túlméretezett normatív téziseit a „beszélgetés” és/vagy az alfabetikus kultúra általános válságáról. Megemlíti az elidegenedés hegeli-marxi fogalmát, de valamiért a „társas magánnyal” hozza kapcsolatba. Bár a könyv vége felé megemlíti, hogy az információ aszimmetrikusan oszlik el, sajnos úgy tűnik, úgy véli, hogy „egy normál jövedelmű embernek kábé harmincezer tárgya van”. Talán érdemes tovább firtatni az aszimmetriák kérdését. Egy mondat erejéig szóba kerül, hogy „a távolságnak és az írásnak is van varázsa”, de a digitális szerelem általában véve valamiféle torz testietlenségként jelenik meg.

A könyvnek van néhány pontja, ahol Almási ideiglenesen elszabadul a közhelyektől. Ilyen az idő felgyorsult dinamikájára, illetve a mesterséges intelligenciára vonatkozó szövegrész. Vagy amikor arról ír, hogy a közösségi médiát a posztolók tartják fenn. Ezek azonban pusztán kivételek, szünetek a közhelyáradat közepette. Különösen kár, hogy a társadalmilag igazán fajsúlyos témákat illetően (mint a megfigyelő társadalom, a robbottechnika és a munkaerőpiac összefüggése vagy a láthatatlan hatalom) nem sikerült mélyebbre ásni. „Milyen érzés, hogy e [láthatatlan] hatalom kezében vagyunk szőröstül-bőröstül?” (119) Elsikkad, hogy valójában léteznek társadalmi mozgalmak, amely legalább a *speaking truth to power* nevében szegülnek szembe a hatalommal, vagy egyenesen alternatív közösségeket építenek, amelyek kreatív szökésvonalakat képeznek a represszív intézkedésekkel szemben. Ezzel szemben Almási csak azt az új generációt látja, amelynek számára – szerinte – a lehallgatás „teljesen érdektelen” (140). Valójában ez a nemzedék rendkívül leleményes az ellenállást illetően, különösen ha a technológiai innovációról van szó. Uram, segítsék Önnek kokaint rendelni a Signal alkalmazással?

A *Közeli jövőnk...* legnagyobb baja az, hogy nem tudja komolyan venni, amit Vargas Llosától idéz: „a dolog jó, de túl nagy árat fizetünk érte”. Almási könyvéből ugyanis nagyon kevéssé derül ki, hogy milyen nagy vonzereje és varázsa van a digitális kultúrának/társadalomnak, és miért. Azt sugallja, mintha pusztán kiszolgáltatottjai lennének az olajozottan működő masinériának, és az élvezetünk merő képzelgés lenne. A könyv címében is szerepelő „távoli jelen” külön figyelmet érdemelne. Közismert, hogy az elmúlt évszázad során kultikus könyvek sora emlékeztetett bennünket arra, Ram Dass *Being Here Now*-jától Eckhart Tolle *The Power of Now*-jáig, hogy legyünk hűségesek a jelen közvetlen tapasztalatához. A *mindfulness* – persze nem magától értetődő, szintén kritikai megközelítésre szoruló – berobbanása manapság ennek a tendenciának az egyik jellegzetes tünete. A kollektív, emancipatorikus ellenállás gyakorlatain kívül van tehát egy másfajta, spirituális ellenszegülés is a digitális kor árnyoldalaival szemben. Sajnos Almási könyve úgy íródott, mintha sem az egyik, sem a másik törekvés, trend sem létezne.

Almási korábbi – kiváló – könyvei nyomán pontosan tudhatjuk, hogy képes a páratlan fogalmi virtuozításra. Mintha azonban a *Közeli jövőnk...* (is) olyan protokollal azonosulna, amely tiltás alá helyezi a konceptuálisan valóban igényes mondatokat, és ehelyett valamiféle „laza könnyedség” pózába merevedik.

A *Közeli jövőnk...* kifejezetten aktuális kíván lenni, már-már hivalkodó módon. Talán részben ezért van kudarcra ítélve. Az elmúlt évtizednek szinte csak olyan fejleményeit veszi sorra – Snowdentől a bitcoinig – amelyekről már sok, túlfutott szó esett, és nem helyezi őket új megvilágításba. Almási Miklós könyve nem tud megfelelni önnön, túlfeszített elvárásainak a frissességet illetően, és az erőltetett aktualitásból helyett inkább egy idejétmúlt, némiképpen szürke atmoszférát teremt meg az olvasó számára. Mi a kortárs? Ez valószínűleg akkor derülhet ki, ha azt, ami van, szisztematikusan ütköztetjük a heterogén múlt és jövő dimenzióival. Ezzel szemben Almási számára a ma legfeljebb a tegnaphoz képest új (sőt, gyakran elismeri, hogy a diagnosztizált jelenségek már régen megvoltak, egyúttal „mint kiemelt szociokritikai toposz” [140], a digitális kor csak „tett rájuk még egy lapáttal”), a tegnapelőtt pedig már nem különösebben érdekli. Mivel az ellenállás gyakorlataihoz az általa a leginkább passzív áldozatoknak tekintett társadalmi szereplőknek nincs közük, a jövőt sem tekintheti igazán nyitottnak, nem láthatja a benne rejlő előremutató lehetőségeket. Mint a cím is sugallja, legfeljebb a közeli jövőről esik szó, de ami a holnapon is túlmutat, arról már nem.

Javasolom mindenkinek *A látszat valósága* olvasását. Egészen csodálatos könyv.